
KANT'IN ESTETİK ELEŞTİRİSİNİ “YAŞAM DUYGUSU” BAĞLAMINDA YENİDEN DEĞERLENDİRMEK

Feyza Şule GÜNGÖR¹

Öz

Kant *Yargı Gücünün Eleştirisi* ile estetiği ilk kez kendi içsel amacına ve yasasına sahip bir alan olarak sistematize etmiştir. Kant'ın müdahalesine kadar “iyi ve doğru” ile aynı düzlemde kabul edilen güzel, insan hayatının kuramsal ve pratik alanlarının sınırlarında gezinen bir kavram olmaktan çıkmış ve salt estetik bir kavram haline gelmiştir.

Kant estetik alanda a priori olanı aramak ve estetiği bilişsel ya da ahlaki alanlardan ayırmak için onu nitelik, nicelik, ereksellik ve kiplik kategorilerine göre çözümlenmiştir. Beğeni yargısının doğasını ortaya koyan bu dört adım, kendinden önceki estetik anlayışlarıyla bir tür hesaplaşmadır. Bu dört kategorinin değerlendirilmesinde, üzerinde genellikle pek durulmayan ancak yaşamın estetize edilmesi açısından çok önemli bulduğumuz yaşam duygusu [*Lebensgefühl*] kavramını öne çıkarmayı amaçlıyoruz. Yaşam duygusu, insanın bedeninin ve ruhunun eyleme kudretini artıran veya azaltan bir güçtür. Bu çalışmada beğeni yargısının doğasının ortaya çıkarılmasında liste gibi iş gören bu dört kategorinin yaşam duygusuyla bağlantısını araştırarak ve estetikle temellenen bu duygunun yaşam açısından önemini sorgulamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kant, estetik, güzel, beğeni yargısı, kategoriler, yaşam duygusu.

---

¹ Doktor Öğretim Üyesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Felsefe Bölümü, feYZa_sule@hotmail.com. Yazar ORCID numarası: [0000-0001-6191-8462](https://orcid.org/0000-0001-6191-8462)

RE-CONSIDERING KANT'S CRITICISM OF AESTHETIC IN THE CONTEXT OF "THE FEELING OF LIFE"

Feyza Şule GÜNGÖR

Abstract

Kant for the first time has systematized aesthetic with *Critique of the Power of Judgement* as a field that comprises its own purpose and law. Until Kant's intervention, the concept of beauty had been considered on the same level with the concepts of good and right. With Kant, the concept of beauty has been taken outside the theoretical and practical realms of human life and turn into a pure aesthetical notion.

Kant has identified four categorical stages in order to look for an a priori in the field of aesthetic and distinguish aesthetic from the cognitive and moral fields. These four stages, which reveal the nature of the judgment of taste, are a kind of reckoning with the perceptions of aesthetics prior to him. We aim to put forward the notion of feeling of life [*Lebensgefühl*] which we find very important in terms of the aesthetics of life, though not much emphasized. The feeling of life is a force that increases or decreases the power of action of the human body and soul. In this study, we will try to investigate the connection of these four categories with the feeling of life, which work like a list in revealing the nature of the judgment of taste and also we will try to question the significance of this feeling for life.

Keywords: Kant, aesthetic, beauty, judgment of taste, categories, the feeling of life.

Giriş

Kant'ın estetik konusunda ilk çalışması 1764 yılında yayımlanan *Güzel ve Yüce Üstüne Gözlemler (Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen)* olup, bu konudaki ana çalışması ise ilk kez sistematik bir estetik anlayış ortaya koyduğu (*Kritik der Urteilskraft-1790*) *Yargı Gücünün Eleştirisi*'dir. *Yargı Gücünün Eleştirisi* ile Kant estetik yargıları bilimsel yargıların içinde ancak ondan daha düşük bilişsel yargılar olarak gören Baumgarten'a ve estetiğin ilkesini teorik

bilgide, bilişsellikte ya da ahlakilikte arayan zamanının estetik anlayışlarına kesin bir dille karşı çıkmıştır. Ona göre estetik herhangi bir bilimin alt dalı değil kendinden başkasına indirgenemeyen, kendi içsel amacına ve yasasına sahip bir alan; estetik yargı da bilişsel veya ahlaki yargılardan tamamen bağımsız kendine özgü bir yargı türüdür. Kant iyi ve doğru ile aynılaştırılan güzeli otonom ve sınırları belirli bir değer olarak ortaya çıkarıp estetiği sistematik bir form içine yerleştiren ilk isimdir. Modern anlamda estetik Kant'ın müdahalesiyle bir disiplin haline gelmiş ve modern estetik kavramların çoğu *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde belirli bir sistematik içerisinde ortaya konulmuştur.

Yargı Gücünün Eleştirisi onun önceki iki eleştirisini, *Saf Aklın Eleştirisi* (1781) ve *Pratik Aklın Eleştirisi*'ni (1788) tamamlar niteliktedir. Üçüncü eleştirinin hangi sorunsal üzerine temellendiğini anlayabilmek için ilk iki eleştiriyi, Kant'ın eleştirel epistemolojisini anlayabilmek için de onun estetik yargı düşüncesini anlamak gereklidir. Kant üç eleştirinin birbirini tamamlayan bir bütün olduğunu vurgulamıştır (Kant 2011, s.13-14). Yargı gücü, Kant'ın eleştirel felsefesinin orta terimi olarak diğer eleştirileri bütünleyen ve duygu alanında bir birlik oluşturma görevini yerine getiren bir köprü işlevi üstlenir (Bozkurt 1995, s. 122; Altuğ 2008, s. 47). Yargı gücü, estetik deneyimin belirleyicisi ve ifade edicisi olmak bakımından önem taşır. Estetik deneyim, insanın bir yandan bilimsel bilginin konusu olan fiziki doğanın determinist alanı içerisindeki bedensel varoluşuyla, diğer yandan pratik aklın evrensel buyruklarına itaat eden özerk rasyonel failler olarak varoluşu arasındaki gerilimi yumuşatır. Kant fenomenal nedensellik dünyası ile numenal özgürlük dünyası arasındaki boşluğu, zorunluluğu ve özgürlüğü aynı anda içeren estetik deneyimle kapatmaya çalışmıştır (Bowie 2003, s. 31). Kant'ın sistematikleştirdiği estetiğe en büyük katkısı, güzel konusunda empirik incelemelerin ötesine geçerek estetiği insan yaşamının kuramsal ve eylemsel yönüyle eşdeğer ve bağımsız bir alan saymasıdır.

Kant'ın özerk bir alan haline getirdiği estetiğin en başat kavramlardan biri “güzel” kavramıdır. Kant estetik alanda a priori olanı aramak, sınırlarını belirlemek ve onu bilişsel ya da ahlaki alanlarından ayırmak için *Yargı Gücünün Eleştirisi* “Güzelin Analitiği” bölümünde nitelik,

nicelik, ereksellik ve kiplik olmak üzere dört kategorik aşama belirlemiştir. Beğeni yargısının doğasını ortaya koyan bu dört aşamanın üzerinde pek durulmayan ancak estetik bir yargı için önemli olan başka bir boyutu bulunmaktadır. Kant beğeni duygusunu “hoşlanma veya hoşlanmama adı altındaki yaşam duygusu [*Lebensgefühl*]” olarak tanımlayarak güzel duygusunu insan hayatının tümünü kapsayan bir konuma yerleştirmiştir (Kant 2011, s. 54). Biz de beğeni yargısının doğasının ortaya çıkarılmasında liste gibi iş gören nitelik, nicelik, ereksellik ve kiplik unsurlarının yaşam duygusuyla ilişkisini araştırarak estetikle temellenen bu duygunun yaşam açısından önemini sorgulamaya çalışacağız.

Bilişsel ve Ahlaki Yargılardan Bağımsız Olarak Beğeni Yargısının Doğası

Estetik bir yargının doğasına ilişkin soruların özü şudur: “Bir nesneyi güzel diye adlandırmamıza neden olan şey nedir, nesne hakkında böyle bir yargı verdiğimizde neyi ileri süreriz?” Bu soruya nesneyi ya da özneyi temel alan estetik anlayışlar tarafından sınırlayıcı cevaplar sunulur. Kant ise subjektif görüşten ve estetiği birtakım nesnel kurallara indirgeyen objektif görüşün indirgemeciliğinden kaçınmıştır. Kant’a göre güzellik ne sadece nesnede ne de seyircide bulunur. Kant’ın estetik konusundaki ilk adımı, güzel nesnenin doğasını araştırmak değil, “bu güzeldir” şeklinde ifadeleşen yargıları çözümlenektir. Çözümlemede yapılmak istenen, güzel bir nesnenin yol açtığı duygu ile nesnenin güzel olduğu kararının ifadesi olan beğeni yargısı arasındaki bağıntıların, yani yargının öznel kaynağı ile nesnel biçimi arasındaki bağıntıların belirlenmesidir. Bu çerçevede zaten güzel nesnenin doğası da açığa çıkmış olacaktır (Townsend 2002, s. 22; Allison 2001, s. 68). Kant’ın estetik deneyimi indirgeyici bir objektivist veya subjektivist bakış açısından başka bir alanda değerlendirmesi estetik deneyimin özgürlüğünü, özerkliğini öne çıkarmış ve konuya daha geniş bir perspektiften bakmanın yolunu açmıştır.

Beğeni yargısı, nesnel bilgi ya da mantık yargılarından farklı olarak özeldir. Bu yargılar nesnenin bilinç üzerindeki öznel etkisi yani hoşlanma veya hoşlanmama olarak sevinç veya hüznün duygularıyla temellenmektedir. Kant bir yargının estetik olmasını öznellik zemininde açıklar: “Beğeni yargısı estetikdir, bununla da beğeni

yargısının belirlenim zemininin sadece öznel olduğunu anlarız” (Kant 2011, s. 53). Estetik deneyimde biz bilişsel bir form olarak algı ya da duyumla nesne ile değil nesnenin öznenin zihnindeki tasarımı ve bu tasarım sonucu hissettiğimiz hoşlanma ve hoşlanmama duygusu ile ilgilidir. Bu açıdan “güzel” bizim duyarlılığımızın nesneye verdiği karşılıklı varolur. Güzel nitelemesi şeylerin bir özelliğini değil zihin ile nesne arasındaki özel bir bağıntıyı belirtir (Bozkurt 1995, s. 124; Tunalı 2008, s. 250). Hoşnutluk ve hoşnutsuzluk duygusu olan bu özel ve benzersiz bağıntı bilgi yargısı tarzında nesnel olamaz.

Kant açısından estetik bir yargı bilişsel ve ahlaki yargılardan tamamıyla bağımsızdır. Onun ahlakilik ve bilişselliğe dair net reddi, geleneksel estetik anlayışlarıyla hesaplaşmasının getirdiği bir tavidir. Estetiğin yararcılık, ahlakilik, felsefi sembolizm, siyaset ve tarihle bağı, estetiğe ancak kuramsal ve pratik açıdan yardımcı ve aktarıcılık payesi vermektedir. Kant’ın itirazı estetiğin araçsallaştırılmasına yöneliktir. “Estetik” kelimesini ilk kez kullanan ve estetiğin konusu ve sınırlarını ilk kez çizmeye çalışan Baumgarten, beğeni yargısı ve bilişsel yargıyı aynı düzlemde görmekte ve güzellik ve bilişselliği beraber tanımlamaktaydı. Kant ise Baumgarten’ın birbirine meczettiği güzellik ve bilişselliği birbirinden ayırmış, sınırlarını çizmiş ve bilişselliğin sınırlarında gezinen bir kavram olmaktan çıkardığı güzeli estetik alanın konusu olarak belirlemiştir (Kant 2011, s. 53; Wenzel 2005, s. 3-7).

Kant güzeli öznel temelden bağımsız nesnel bir nitelik olarak görmemekle birlikte, estetik alanda da a priori olanı, evrensel ve zorunlu olanı aradığı için bir kılavuz gibi iş gören güzellik analitiğiyle estetiğe giriş yapar. *Yargı Gücünün Eleştirisi* eserinin “Güzelin Analitiği” bölümünde Kant, estetik bir yargıyı nitelik, nicelik, ilgi ve kiplik olmak üzere dört adımda çözümler. Bu dört adımın önemi, estetiğin temeli olan güzelin değerlendirilmesinde kendinden önceki estetik anlayışlarıyla bir tür hesaplaşma olması ve geleneksel estetik anlayışlarını çürütme çabasıdır. Bu hesaplaşma sadece Kant ve eleştirdiği estetik anlayışları için değil, estetiğin muhatabı olan bizler için de oldukça önemli aşamalardır. Her bir aşamada dikkatimizi çeken nokta, içinde bulunduğumuz çağın estetiğinde Kant öncesi döneme bir geri dönüşün hakim olmaya başladığıdır.

Beğeni Yargısının Niteliği: Çıkarırsızlık

Beğeni yargısının ilk niteliği, çıkarırsızlıktır. Çıkarırsızlığın temeli beğeni yargısının bilişsel değil estetik bir yargı olmasıdır. Kant güzeli analizine beğeni yargısının bilişsel yargılardan farklı olarak subjektif yani duygu temelli olduğunu belirterek başlar: “Bir şeyin güzel olup olmadığı konusunda karar verebilmek için tasarımı anlık yoluyla bilgi için nesneye değil ama imgelem yetisi yoluyla Özneye ve onun hoşnutluk ve hoşnutsuzluk duygusuna bağlarız. Beğeni yargısı bu nedenle bilişsel ve dolayısıyla mantıksal bir yargı değildir, fakat estetikdir” (Kant 2011, s. 53).

Estetik yargının öznel olması doğasının çıkarırsız olmasını da zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte Kant’ın estetik anlayışının yaşamsal anlamda karşılık bulmakta zorlandığı en kritik nokta çıkarırsızlık ısrarıdır. Kant’ın çıkarırsızlık koşuluyla hangi anlayışlarla hesaplaşmak ve neleri yadsımak istediğini değerlendireceğiz ancak öncelikle onun düşünsel ritmini takip ederek estetiğinde altını çizerek dışsallaştırdığı şeyin ne olduğunu kavramamız gerekmektedir. Kant çıkarırsızlık konusunda net ve yalın olarak beğeni yargısının ön şartını belirler: “Beğeni yargısını belirleyen haz tüm çıkarılardan bağımsızdır” (Kant 2011, s.54).

Kant “tüm çıkar beğeni yargısını bozar ve ondan yansırsızlığını alır” (Kant 2011, s. 75) diyerek güzel ve çıkar arasındaki tüm ipleri koparmıştır. Çıkar bir nesnenin tasarımından ziyade bizatihi varoluşuyla ilgili olunmasıdır. Nesnenin kendisine yönelik bir hoşlanma istek yetisiyle bağıntılıdır ve bu bağıntılar olduğu müddetçe de estetik bir hoşlanma olamaz. Bir nesnenin tasarımının çıkara ve işlevselliğe dayalı her türlü özelliği estetik yargı açısından dışlanır. Tasarımın gerçek varlığına ilişkin gündelik ve ampirik ilgimiz, bizi arzular, ihtiyaçlar ve zorunluluklar alanına sürükler. Estetik ilginin ön koşulu ise, nesnenin bizatihi varlığına kayıtsız kalmak ve onunla ilgili beklenti taşımamaktır (Fargo 2003, s. 119). Estetik bir tutum, önyargısız, karşılıksız ve hoşlanarak herhangi bir şeyle temas etme ve sadece kendi içsel hoşnutluğumuz için onunla temaşa etmektir. Böyle bir estetik temas, hiçbir bilişsel veya ahlaki ilgi ve çıkarı içermemekte, öznel duyguları harekete geçirerek kişinin kendi varlığına dalması ve bundan haz almasını serimlemektedir. Nesnenin varlığı yerine onun öznel bilinçte yaptığı etkiye odaklanan kişi, bir tür tefekkür

(contemplative) halindedir; kişinin çıkarı ve beklentiyi dışlayarak sadece tasarıma odaklanması insanın doğasını hatırlamasıdır. İnsanın toplumsallığın getirdiği tüm arizi ve yapay eklentileri yadsıması ve estetik bir tefekküre kendini bırakması, yaşam duygusunun canlanması beraberinde getirir. Yani ancak çıkar ve beklenti dışlandığında estetiğin harekete geçirdiği ilksel yaşam duygusu ortaya çıkabilir.

Teorik olarak cezbedici gelse de Kant'ın beğeni yargısının temeline koyduğu çıkarsızlık çok tartışılmış bir ilkedir. En sert karşılık, bir çift çizmenin Shakespeare'dan, bir parça peynirin Puşkin'den yararlı olduğunu ileri süren toplumsal sanat anlayışlarından gelmiştir. Bu anlayış açısından sanat, insan ve toplum hayatını belirli değerlere göre düzenlemeye yardımcı olacak bir araçtır. Dolayısıyla somut çıkar ve fayda estetikten dışlanamaz. Pisarev'in "Bir Rus kunduracısı olmayı bir Rus Raffaello olmaya yeğlerim" ifadesi de olgusal değerlerin sanatsal değerlerden üstünlüğü görüşünü yansıtmaktadır. Estetik anlayışımızın temeline toplumsal anlayışlar kadar somut çıkar ilkesini yerleştirmesek de, "bugün estetiğe tamamen yalın bir çıkarsızlıkla yaklaşabilir miyiz?" sorusunu bir nebze irdelememiz gerekmektedir.

Bir nesne kullanım amacı dışında bir beğeni yargısına konu olduğunda estetik bir yargıda bulunulmuş olmaktadır. Nesnelere değerlendirirken bir çıkar ve amaç dahilinde hareket edilir; kalemle yazılır, ayakkabıyla yürünür. Nesnenin işlevi nesnenin kendisinin önüne geçmektedir. Bu tür yargılarda daima nesnenin tasarımıyla değil varlığıyla ilgilimizdir; aynı nesne kullanım amacının tamamen dışında bende bir hoşlanma uyandırıyororsa estetik bir yargının objesi haline gelir. Nesneye karşı çıkarsız bir ilgi, kişinin dikkatini objektif alandan subjektif alana doğru bir akışa yönlendirir (Guyer 2006, s. 313; Cömert 2007, s. 37). Çıkarsızlık konusundaki örnekler bilindiktir; bir tabloya sadece izlemek için saf hoşlanmayla bakan kişi ile bir sanat tarihçisinin bilişsel bakış açısı iki ayrı yargıya temel oluşturur. Kant'ın bilişsel ve estetik alanın sınırlarına yaptığı müdahalelerden birisi budur. Çıkar ve estetiğin birbirini dışlaması konusunda aşırı bir yaklaşım gibi görünmekle beraber Kant'ın ısrarı, estetiğin gündelik yaşamın sıradanlıkları arasında bir araç olmasını engellemektir. İnsan herhangi bir gereksinimini gideren bir eşyanın seçiminde, hoş olduğu, kendisine

güzel geldiği için bir nesneyi tercih edebilir. Kant'ın sorunu bu değildir; gereksinim duyduğum nesneye yaklaşıp “bu güzel” dediğimde bunun estetik bir yargı olmayacağını belirtir. Kant'ın sınır belirlemedeki bu katılığının yaşamsal yansımaları, bir şeyden sadece kendi olduğu için hoşlanmak gibi yaşam duygusunu yükseltici motivasyonları artırmak ve yaşamı gerekliliklerden, ihtiyaçlardan bağımsız bir şekilde estetize etmektir. Bu türden bir anlayış, yani salt hoşlanmayla temellenen bir beğeni yararsız görüldüğü için küçümsense de en az ahlaki ve bilişsel yargılar kadar insan hayatını dönüştürücü işlevi bulunmaktadır. Çıkarırsızlık “işe yaramamak” olarak algılandığı sürece, bir esere sâfi bir yaklaşımın insan hayatındaki etkisi anlaşılacaktır.

Beğeni Yargısının Niceliği: Evrensellik

“Güzel olan, kavram olmaksızın evrensel olarak haz verendir” (Kant 2011, s. 62).

Kant'ın estetik alanda belirlediği başat faktörlerden ikincisi evrenselliktir. Bir sistem filozofu olan Kant'ın estetikte kurmaya çalıştığı ritmi takibe devam edersek, onun doğa ve ahlak alanlarındaki a priori arayışını estetikte de devam ettirdiğini ve estetik yargılara bir genel geçerlik kazandırmak istediğini görürüz. Güzellik yargılarının evrensel geçerlilik talebinde bulunması çıkarırsızlık üzerine temellendirilir. Güzel, çıkarırsızlık ilkesinden hareketle “kavramlar olmadan, evrensel bir doyumun nesnesi olarak tasarımılanan şey” olarak tanımlanır. Kişi çıkarırsızlık olmaksızın bir nesnenin güzel olduğunu dile getirdiğinde nesneyi algılayan herkesin aynı estetik yargıya varması gerektiğini düşünür (Zimmerman 1967, s. 385; Tunalı 2008, s. 252). Söz konusu geçerlilik talebi bilişsel bir iddia değildir; nesnenin güzel olduğunu başkalarına kanıtlanma imkanı yoktur. Beğeni yargısının bilişsel yetelerimizle değil insandaki haz ve acı, hoşlanma ve hoşlanmama duygularıyla ilişkisi vardır; iyi-kötü, faydalı-faydasız gibi ilgiye ve ihtiyaca yönelik şeylerin evrenselliğiyle güzelin evrenselliği farklıdır (Bozkurt 1995, s. 127).

Kant'ın estetik deneyimin öznelliğini temel alırken bir yandan da onun evrenselliğinden bahsetmesi paradoks mudur? Kant bir duygunun ancak bazı kişisel eğilimler ya da arzular olduğu sürece öznel olabileceğini ifade eder. Bir insanın damak zevki kişisel

alışkanlığı veya arzusuyla ilgilidir ve bu konuda başkalarından da aynı zevke ortak olmaları beklenemez. Kant da duyu beğenisi içine giren konularda “başkasının bizimkinden ayrı olan yargısını doğru olmadığı için yerme amacıyla tartışmayı” aptallık olarak görür. Fakat bir duygu bu türden bir öznel temeline dayanmıyorsa, kişisel ilgi ve ihtiyaçlardan bağımsızsa başkalarında da aynı etkiyi bırakması beklenebilir. Çünkü estetik duygu kavramsal değildir. Kant bu kavramsallığa dayanmayı özellikle vurgular; estetik duygunun evrensel olmasını bu şekilde mümkün görür (Kant 2011, s.62-63). Estetik deneyimin öznel olması onun tek bir insanla sınırlı olmasını gerektirmez. Bir sobaya dokunduğumda ve sıcak olduğunu hissettiğimde “soba sıcak” derim, başkası dokunduğunda o da aynı tepkiyi verir. Yani o andaki tepkimi önceden belirleyen şartlar olmadıkça, koşullar aynı olduğu sürece benzer tepkiler beklenir. Kant aynı analizi estetik duyguların evrenselliği konusunda yapar. Nesnenin estetik temasından elde ettiğim tatminin benim kişisel koşullarıma, özel eğilimlerime bağlı olmadığını bildiğimden, kendimde deneyimlediğim doyuma benzer bir doyum başkalarına da yüklemek için geçerli bir nedenim olduğuna inanırım, bir heykelden onun güzel olduğunu teyid eden “evrensel bir ses” varmışcasına ve güzellik onun nesnel bir özelliğiymiş gibi söz ederim (Zimmerman 1967, s. 392).

Kant’ın beğeni konusundaki evrensellik arayışı, onun estetik anlayışının çok eleştirilen zayıf halkalarından biridir. İnsan, her ne kadar bireysel bir varlık olsa da bir uzam ve zaman içerisinde varlığını konumlandırır ve sürdürür. Bu uzam ve zamansallık insanın beğeni yargılarını da etkileyebilir; insanı ait olduğu kültür, ülke ve çevreden tamamen soyutlayıp ondan safi bir estetik bakış açısı beklemek zorlama bir evrensellik anlayışı gibi görünmektedir. Çıkarımsızlık evrenselliği teorik olarak getirebilir ancak hiçbir çıkarımımızın olmadığı bir nesneye karşı aynı öznel duyguları hissetmemiz başka öznel sebepler nedeniyle mümkün olmayabilir. Kant’ın estetikteki evrensellik ısrarı, aynı zevklere sahip insan prototiplerini varsaydığından ötürü zayıf bir dayanağa sahip gibi görünmektedir.

Beğeni Yargısının Erekselliği: Amaçsız Amaçlılık

Beğeni yargısının niteliği ve niceliğinden sonra, estetik duygunun nesnel karşılığı ile ilgili üçüncü kategori erekselliklerdir. Estetik duygu öznel olmasına karşın daima bir nesneye ilişkin belli bir

yönelimselliğe sahiptir. Biz “bir şeyi güzel buluruz, bir şeyden” hoşlanırsınız. Hoşlanma veya hoşlanmama yargısında bulunduğumuzda bunu verili bir durum üzerinden yaparız. Beğeni yargısında değerlendirdiğimiz şey salt kendi öznelliğimiz yani duygularımız değil duygu aracılığıyla bir nesne veya nesnenin tasarımıdır. Beğeni yargısında nesnenin doğası ve onu alımlayan öznenin duygusu arasında bir bağıntı olmalıdır. Burada nesne bir beğeni yargısının objesi olması açısından incelenir (Altuğ 2008, s. 99; Tunalı 2008, s. 255).

Özne bir nesneden hoşlandığında onu dışsal biçimiyle yani tasarımın zihnine yansıyan yönüyle algılar ve ondan varolduğu biçimiyle hoşlanır. Beğeni her ne kadar nesneden ziyade öznenin duygularıyla ilgili olsa da bu duyguları öznedeki uyandıran da nesnenin tasarımının sahip olduğu bazı özelliklerdir Kant bu özellikleri analiz için “amaçsız amaçlılık” kavramını kullanır (Kant 2011, s. 72-73).

Güzellik yargılarının iyiyle ilgili değer yargılarının tersine bir amaçlılığı yoktur. Ancak bir yandan da Kant’ın amaçlılık olarak nitelediği şeyin tasarımını ihtiva ederler. Bu amaçlılık nesnenin kendisine bir amaç izafe edilmesini içermediği için Kant bu amaçlılığı “amaçsız amaçlılık” olarak ifade eder. Güzelin ereği kendisidir; kendisinde iyiyi barındırsa bile güzelden bu iyi için değil kendisi için hoşlanılır. Söz konusu olan hiçbir şarta tabi olmayan salt bir hazdır. Estetik dairedeki haz sanatsal olmak durumundadır; insanın çok acıktığında yediği yemeğin veya susadığında içtiği suyun verdiği haz sanatsal hazdan çok farklıdır (Cömert 2006, s. 37).

Kant amaçsız amaçlılık kavramını “özgür güzellik ve bağımlı güzellik” ayrımıyla açıklar ve bu ayrımın anlaşılmasıyla estetik yargılar hakkındaki birçok karışıklığın giderilebileceğini ifade eder (Kant 2011, s. 83). Özgür güzellik ve bağımlı güzellik ayrımı nesnenin bizatihi kendi içinde amaçlılık taşıyıp taşımadığıyla ilgili bir ayrımdır. Bağımsız güzellik nesnenin ne olması gerektiği konusunda hiçbir kavramı varsaymaz. Bir çiçeğe “güzel” dediğimizde, onun hakkında bir beğeni yargısı ortaya koyduğumuzda çiçekte gerçekleşen, onda tezahür eden bir amaç kavramına sahip olmayız. Kant’a göre çiçeğin bu güzelliği özgür ve saf güzelliktir. Çiçeğin aslında ne şekilde olması gerektiği, onda eksik veya fazla olan yönler,

kusursuz olması için taşınması gereken nitelikler gibi onu “eksiksizlik” yönünden değerlendirebilecek kavramlara sahip değildir. Ancak bir bitki bilimci bu yorumları yapabilir, o da estetik açıdan yorumlarken bilgisine değil duyularına bakar. Kant doğada bağımsız, saf güzellik için çiçekleri, cennet kuşlarını, deniz kabuklarını örnek verir. Bir denizkabuğunun sahip olması gerektiği biçime dair bir düşünceye sahip değildir, onu sadece seyrederek. Birçok kuş türü kendilerinden ötürü güzeldirler ve bunlar ereği açısından kavramlara göre belirlenmiş hiçbir nesneye ait değildirler (Kant 2011, s. 83-84). Bu tür nesnelere duyduğumuz hoşnutluk herhangi bir kavramı gerektirmeyen salt estetik bir hazdır. Bağımsız güzellikte bir kavramın olmaması öznenin hayal gücünün sınırsızlığını sağlar (Altuğ 2008, s. 128).

Bağıntı içinde hoşlanma ise bir kavram üzerine temellenmiş bir hoşlanmadır. Bağımlı güzellikte “nesnenin olması gerektiği şeyi belirleyen amaç” kavramı vardır. Bir beğeni yargısında bulunmadan önce o nesnenin nasıl olması gerektiğine dair zihnimizdeki kavramlar beğenimizi şekillendirir. Biz nesneyi “kavramlara” gönderme yaparak ve onlarla kıyaslayarak değerlendiririz. Kant buna içsel bir amaçlılığı taşıyan güzellik der ve bir insanın, bir atın, bir yapının güzelliğinde o şeyin ne olması gerektiği ile ilgili bir erek kavramı olduğunu söyler. Bir binaya güzel dediğimizde yapıda bağımlı ve saf olmayan bir güzellik yargısı ortaya koymuş oluruz (Altuğ 2008, s. 129; Urmson 2004, s. 23). Burada nesneye ilişkin bir mükemmellik düşüncesi işe karışır ve beğeni yargısının saf olmasını zedeler. Ancak bu yargı nesnel bir amaçlılık ihtiva etmediği için bilişsel yargılardan da sayılamaz. Bağımsız hazda yargı duyulara, ikincisinde ise düşünceye göre verilmiştir. Birincisinde özgür güzellikle ilgili bir temaşa tavrı vardır, Kant’ın dediği gibi onları eksiksizliğine dair bir kavrama sahip olmadığımız için sadece seyrederek; ikincisinde normatif bir düşünce veya kavramın yürürlükte olduğu bağımlı güzellikle ilgili bir temaşa tavrı söz konusudur. Birincisinde salt bir beğeni yargısı varken ikincisinde nesnenin olması gerektiği şeyle ilgili bir yargı vardır (Fargo 2003, s. 122-123).

Bağımlı güzellikten bahsederken saf olmamasına rağmen yine de estetik alanın içerisindeyizdir. Kant da zaten bunları hala “güzel” diye adlandırır. Çünkü nesnenin kendi içinde amaçlılığı vardır ama bu

yargıya konu olan bir amaçlılık değildir. Bir yapıya bakıp ona “güzel bir yapı” dediğimde her ne kadar onu zihnimdeki bina kavramıyla karşılaştırsam da onun hakkında “güzel” diye bir yargı vermem direkt bir amaçlılıktan veya çıkardan uzak olabilir.

Beğeni Yargısının Kipliği: Ortak Duyu

Beğeni yargısının doğasının belirlenmesinde etkin olan son kategori “ortak estetik duyu”dur (sensus communis aestheticus). Bir şey hakkında “güzel” yargısı veren kişi, onun güzel olduğu konusunda herkesin hemfikir olması gerektiğini düşünebilir (Kant 2011, s. 93-94; Deleuze 2002, s. 61-62). Mantık yargıları zorunluluğu temel alırken, kavrama dayanmayan beğeni yargılarında zorunluluk mümkün müdür? Herhangi bir beğeni yargısını herkesin paylaşması, aynı estetik hazzı alması nasıl mümkün olabilir? Kant bu soruların peşine düşerek ortak duyu kategorisi ile ünlü “beğeniler tartışılmaz” anlayışını geçersiz kılmaya çalışmıştır.

Kant beğeni yargısı için ortak bir zemin olduğunu ifade eder; “...başka herkesten onay isteriz çünkü onun için herkese ortak bir zeminimiz vardır” (Kant 2011, s. 93). Kant’ın ortak duyu dediği bu zemin neyin hoşla gittiğini ya da gitmediğini kavramlar yoluyla değil ama yalnızca duyu yoluyla ve evrensel geçerlilik ile belirler. Kant “ortak duyu” varsayımına duyguların iletilirliği açısından büyük önem atfeder. Eğer yargılar evrensel olarak iletmeye uygun olmazsa nesne ile aralarında hiçbir anlaşma ve bağ olamaz ve yalnızca tasarım yetilerinin öznel bir oyunu olarak kalırlar (Kant 2011, s.94). Beğenilerin tartışılmayacağı mottosu, beğenin keyfi ve tesadüfi olduğunu ve herhangi bir tutarlılığa sahip olamayacağını öne sürerek estetiğin bir bilim olarak değerlendirilmesine engel olmaktadır. Çünkü estetikten temel ve ölçüt arayışını dışlamak onu bilişsellik aşığı ve zaman zaman ona hizmet eden bir eklenti olarak değerlendirmektir.

Kant estetik yargıları görelilikten, keyfilikten kurtarmak için bu “düşünümsel-kurgusal” ilkeye bağlamaya çalışmıştır. Kant’a göre ortak estetik duyu bütün insanlarda vardır, beğeni yargılarının genel geçer olması da bu ortak ilkeye dayanır (Bozkurt 1995, s. 132, Farago 2003, s. 122). Bir tabloyu izleyen biri tablo hakkında “güzel” dediği zaman yalnızca kendisinin öznel olarak duyumsadığı bir hoşlanmayı

dile getirmemekte, herkes için geçerli ve zorunlu olabilecek bir yargıyı ifade etmektedir. Kant bu zorunluluğu ortak duyu nedeniyle mümkün görür: “Beğeni yargısı herkesten onay bekler ve bir şeyi güzel olarak bildiren biri herkesin ortadaki nesneye onay vermesi ve onun güzel olduğunu bildirmesi gerektiğinde diredir... Başka herkesten onay isteriz çünkü bunun için herkese ortak bir zeminimiz vardır; bu onaya güvenebiliriz...” (Kant 2011, s.93).

Kant’a göre güzel olanın hoşlanma ile bağıntısı teorik ya da nesnel bir zorunluluk değildir. Çünkü nesnel bir zorunluluk olsaydı benim güzellik yargımın herkes tarafından paylaşılacağını a priori olarak bildirdim. Böyle bir a priori olarak bilme ise söz konusu değildir. Bu pratik bir zorunluluk da değildir. Yani o bize nasıl eylememiz gerektiğini bildiren nesnel bir yasanın eseri de olamaz. Bu özel zorunluluk türüne Kant, “örnekleyici zorunluluk” adını verir. Bu ortak duyu güzellik yargılarının iletilebilirliğini mümkün kılan şeydir (Kant 2011, s. 95, Bozkurt 1995, s. 131).

Beğeni Yargısının “Yaşam Duygusu” ile Bağlantısı

Kant’ın geleneksel estetik anlayışlarına en büyük müdahalesi sanatın bir amaca binaen yapılacak bir edim olamayacağıdır. Geleneksel anlayışın sanattan beklentisi, Aristoteles’in *Poetika*’da değindiği üzere katharsis yani duyguları uyatarak sanat vasıtasıyla ulaşılabilecek zihinsel ve ruhsal bir arınmadır (Aristoteles 2010, s. 22). Katharsis bağlamında sanatın bazı kutsiyet atfedilen görevleri bulunmaktadır; insanları iyiye yönlendirmek, ahlaken olgunlaşmalarına yardımcı olmak, kötülükten arındırmak, düzenli ve ahlaki bir toplum oluşumuna yardımcı olmak, toplumu belirli amaçlar doğrultusunda eğitmek. Bu ve bu gibi ahlaki ve bilişsel görevler doğru ve iyi ile beraber değerlendirilen güzelin de amaçları olarak kabul edilmektedir. Kant’ın estetiği ahlaki ve bilişsel yargılardan özerk bir yargı türü olarak değerlendirmesi ve güzeli iyi ve doğrudan ayırması sanattan beklentileri de dönüştürmüştür. Bu dönüşüm Kant’ın müdahalesinden sonra, bu çağın sanat anlayışı için de tartışılan konulardan biridir; güzelden ne beklemeliyiz? Soruları genişletirsek; güzeli salt hoşlanma ve haz ile sınırlandırdığımızda ona özerklik mi sağlamış oluruz? Güzelin insan hayatını ve duygularını dönüştürücü işlevini devre dışı bırakırsak onu atıl bir duruma mı düşürürüz? Kantçı estetikte güzelden beklenilmeyecek olan şey nettir; nasıl ki geometri insana katharsis

yaşatmak zorunda değilse estetikten de böyle bir görev üstlenmesi beklenemez. Ancak katharsisi dışlayan bir estetik anlayış, sanatla canlanan dinamik ve yoğun duyguların insanın varoluşu için olumlu kanallara yönlendirilmesi fırsatını kaçırabilir. Kantçı estetik bu açıdan yaşamı ıskalayan, kuru, sistematik bir zorunluluklar ağı gibi görünmektedir ancak Kant'ın işaret ettiği ince bir ayrıntı bu estetiğe bambaşka bir perspektiften bakmamızı sağlayabilir.

Güzelin insan hayatındaki yansımalarına Kant belirli bir mesafeye yaklaşsa da bu kapıyı araladığımızda onun estetiği yaşamın tümüne yayma arzusunu fark ederiz. Kant beğeni duygusunu “hoşlanma veya hoşlanmama adı altındaki yaşam duygusu [*Lebensgefühl*]” olarak tanımlar. Yaşam duygusu, evrensel olarak ifade edilebilecek öznel bir duygudur. Öznel bir haz olarak kendini dışavuran yaşam duygusu, beğeni yargısının amacını veya hareket noktasını oluşturmaz; bilakis bu yargının sonucu ve ürünüdür. Yaşam duygusu sadece öznel bir haz değil aynı zamanda evrensel olarak iletilebilir bir yapıdadır. Çünkü evrensellik iddiası, bilişsel bir objeye yöneltilmemekte ve subjektif bir yargıda temellenmektedir. Estetik yargının evrensel yapısı zaten nesneden veya tecrübeden ileri gelemez; çünkü tecrübe a priori olanı sağlayamaz. Estetik yargının evrenselliği, insanın ilksel ilgisi ile kökenin keşfi yani a priori olanın arayışıdır. Yaşam duygusunun evrenselliği, imgelemin, hayalgücünün ve anlayışın bağımsız bir hareket alanı içinde işlemesine dayanır (Cooper, 2016, s. 62-63). Hayalgücünün ve idrakin özgür bir dolaşımında varolması Kant'ın “amaçsız amaçlılık” olarak belirlediği kategori sayesinde mümkündür. Amaçsız amaçlılık, doğanın bir parçası olan organik varlık olarak insana ait özel bir deneyimdir. Tüm çıkarlar, fayda ve amaçlar insana toplumsallığın dikte ettiği sonradan eklenmiş şeylerdir. Amaçsız amaçlılık ise yaşamın orijinal özünün açığa çıkarılmasıdır. Kant'ın estetikteki evrensellik arayışı yaşam duygusunun bu doğrudanlık ve sâfiyetinde bulunabilir. İnsanın kendini doğanın bir parçası olarak hissetmesi, estetiğin canlandıracağı yaşam duygusu ile mümkündür; yaşam duygusunun haricinde tüm beklenti ve faydalar insanın doğasını dünyayla ilişkisinin ikincil ve yapay bağıntılarına hasretmektedir.

Yaşam duygusu insanın bedeninin ve ruhunun aktifliğini sağlayan, edimde bulunma kudretini artıran bir duygudur. Kant'ın estetiğe

özerklik müdahalesinin anlamı tam da burada kendini gösterir; ona göre sanat, ahlaki, dini veya bilişsel açılardan insan hayatını etkileme, yönlendirme işlevine sahip değildir, olmamalıdır. Ancak çok daha derin ve yaşamın bütününe kapsayan bir işleve, insanın var olma ağırlığını hafifleten, yaşamı içten içe canlı tutan bir duyguyu hayatın bütününe salma işlevine sahiptir. Yaşam duygusunun varlığı veya yokluğunun insanın hayatına yapacağı etki, sanatın ahlaki bir takım ödevleri üstlenmesinden çok daha dönüştürücüdür. İnsanın ahlak, din, bilişsellik de dahil olmak üzere yaşamın kuramsal ve pratik alanlarında eyleme kudretinin artırılması ve azaltılması, iyiden ve doğrudan bağımsız olarak güzelin insan ruhuna yapacağı etkiyle mümkün olabilir.

Kant sanatı Aristoteles gibi ahlaki bir katharsis olarak değerlendirmemektedir. Ancak insanın hiçbir çıkarının olmadığı bir eserin/nesnenin uyandırdığı estetik haz nedeniyle duygulara dayalı estetik bir katharsis gerçekleşmektedir. Kant'la birlikte geleneksel estetik anlayışların etik hazı önceleyerek, sanatı ahlakiliğin, siyasetin, toplumsal refahın hizmetinde bir etkinlik olarak değerlendirmesi kesin bir biçimde reddedilmiştir. Kant'ın estetik hazza bu kadar ayırıcı bir alan tahsis etmesinin önemi, zamanının estetik anlayışlarında estetik hazın küçümsenmesi ile ilgilidir. Ortaçağın sanat kuramına hakim olan teolojik sembolizmin yeniçağa yansımaları, toplumsalcı sanat anlayışlarının sanatı toplumun kurtuluşu için bir araç olarak görmesi dönemin yaygın estetik anlayışlarıdır. Güzelden salt güzel olduğu için hoşlanmak, beğeni yargısında çıkarı ve amaçsallığı dışsallaştırmak ve estetiği insan yaşamı için bilişsel ve ahlaki yargılar kadar güçlü bir yargı türü olarak görmek Kant'ın bir disiplin haline getirdiği estetik anlayış ile mümkündür.

SONUÇ

Kant'ın estetik anlayışı, anlaması ve günlük estetik deneyimlerimize yansıtılması zor görünen çok sistemli ve dolayısıyla yer yer sıkıcı olabilen bir anlayış gibi görünse de ritmi yakalandığında estetiğin başlı başına bir disiplin haline getirilişindeki incelikli sistematik etkiyicidir. Bu çalışmada Kant'ın ahlaki, dini ve bilişsel alanlardan ayırarak özerk bir alan olarak belirlediği estetiği yaşam duygusu ile olan bağı çerçevesinde değerlendirdik. Güzeli analizde, içinde

bulduğumuz çağın estetik perspektifiyle Kant'ı takip etmeye çalıştık ancak onun kendi dönemi içinde aşmaya çalıştığı bazı konuların bugün de aşılamadığını görmekteyiz. Estetik konusunda belirlediği özellikle iki ölçüt, onun estetiğinin ritmini takipte bizi zorlamaktadır. Birincisi, estetikten her türlü toplumsallığı dışlaması ve evrenselliği dayatmasıdır. İkincisi ise güzelin en büyük ölçütünün çıkarırsızlık olduğundaki ısrarıdır. Bu iki ölçüt, estetiğinin fildişi kuleden yapılmış teoriler olarak değerlendirmesine neden olmuştur.

Kant Yargı Gücünün Eleştirisi ile güzel konusundaki subjektivist ve objektivist anlayışları eleştirmiş ve beğeni yargısını “akademik güzel” ölçütlerinin dışında aramıştır. “Güzel” artık dogmatik bir formül olmadığı gibi bir reçete de değildir, saltık bir yargının nesnesidir. Kant Antikçağ’dan beri iyi ve doğru ile aynı düzlemde kabul edilen güzeli, bağımsız ve salt estetik bir kavram haline getirmiştir. Güzel kavramının sınırlarını belirleyerek, estetiği insan hayatının kuramsal ve pratik diğer alanlarının sınırlarında gezinen bir kavram olmaktan çıkarıp insan yaşamında özel bir yer tahsis etmiştir. Bu yer, insanın bedeninin ve ruhunun tesir etme gücünü artıran veya azaltan yaşam duygusu ile bağlantılandırılmıştır. Estetik, her türlü çıkar ve ilgiden bağımsız olarak, güzeli duyumsayan insanın yaşam kuvvetini ve dolayısıyla eyleme gücünü arttırmaktadır. Kantçı estetik anlayış, sanatın “oyalanma, kafa boşaltma, iyi zaman geçirme” olarak sunulduğu estetik anlayışlarına taban tabana zıttır. Bu etkiler, kişide bir sonuç olarak kendini gösterebilir ancak herhangi bir sanat eserinin “güzel” olarak adlandırılması, bütün bu beklentilerin ötesindedir.

Kant’ın beğeni duygusunu hoşlanma veya hoşlanmama adı altındaki yaşam duygusu olarak tanımlaması, geleneksel anlayışta estetikten beklenen ahlaki, bilişsel ve diğer tüm çıkarları reddinin yerine ikame ettiği bir fonksiyondur. Tüm çıkar, fayda ve amaçlardan soyutlanan estetiğin insanın varoluşuna bağlı böyle bir duyguyla bağlantısı kurulmamış olsaydı, Kantçı estetiğin insan hayatında konumlandırılması güç olabilirdi. İnsanın eyleme kudretini artıran yaşam duygusunun estetikle bağlantılandırılması, estetiğin yaşamın tümünü “yükseltmesi” ve bunu da kuramsal ve pratik alanların sınırlarında gezinen bir araç olarak değil, başlı başına bir disiplin olarak gerçekleştirmesi Kant’ın müdahalesinin sonucudur.

Kant'ta hoşlanma hayata dair dinamizmi teşvik eden, yükselten bir duygu, hoşlanmama ise hayatı engelleyen, yükselmeye ket vuran bir duygu olarak tanımlanmaktadır. Hoşlanma ve hoşlanmama duygusu insanın yaşama etkinliğini, aktivite düzeyini artıran veya azaltan bir duygudur. Bu bağlamda Kant'çı estetikte duygu sadece pasif alımlayıcı bir şey değil aksine değer biçme fonksiyonuna sahip etkin bir yetidir. Duygular, insanın dünyaya bağlanma stratejilerini oluşturan, insanı motive eden, rehberlik yapan, eylem ve alışkanlıklarını yönlendiren stratejilerdir. Yaşam duygusu da insanın dünyada kendini konumlandırma tarzını etkileyen, yaşamını, diğer insanlarla ilişkilerini, eylemlerini, fiziksel ve ruhsal sağlığını düzenleyen ve yükselten stratejik bir güçtür. Kant'ın insan yaşamı için estetikten ahlaki, bilişsel ve maddi tüm çıkarları dışlayıp onu yaşam duygusu ile bağlantılandırması estetiğin diğer iki alandan özerk ancak onları da kapsayan bir alan olarak inşasıdır.

KAYNAKÇA

ALLISON, H.E. (2001). *Kant's Theory of Taste, A Reading of the Critique of Aesthetic Judgment*, New York: Cambridge University Press.

ALTUĞ, T. (2007). *Kant Estetiği*, İstanbul: Payel Yayınları.

ARISTOTELES. (2010). *Poetika*, Çev.: İ. Tunalı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

BOWIE, A. (2003). *Aesthetics and Subjectivity: From Kant to Nietzsche*, Manchester University Press.

BOZKURT, N. (1995). *Sanat ve Estetik Kuramları*, İstanbul: Sarmal Yayınları.

COOPER, A. (2016). "Interested Creatures: Kant on normativity and nature", KSO, ss.48-77.

CÖMERT, B. (2007). *Croce'nin Estetiği*, Ankara: De ki Yayınları.

DELEUZE, G. (2002). *Kant'ın Eleştirel Felsefesi*, Çev.: Hüsen Portakal, İstanbul: Cem Yayınları.

FARAGO, F. (2003). *Sanat*, Çev.: Özcan Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

GUYER, P. (2006). *Kant*, New York: Routledge.

KANT, I. (2011). *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, Çev.: Aziz Yardımlı, Ankara: İdea Yayınları.

LONGUENESSE, B. (2006). “Kant’s Leading Thread in the Analytic of the Beautiful” *Aesthetics and Cognition in Kant’s Critical Philosophy*, New York: Cambridge University Press, ss.194-222.

TOWNSEND, D. (2002). *Estetiğe Giriş*, Çev.: Sabri Büyükdüvenci, Ankara: İmge Kitabevi.

TUNALI, İ. (2008). *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

URMSON, J.O. (2004). “What Makes a Situation Aesthetic?”, *Aesthetics and the Philosophy of Art, The Analytic Tradition An Anthology*, USA Blackwell Publishing.

WENZEL, C. H. (2005). *An Introduction to Kant’s Aesthetics*, Blackwell.

ZIMMERMAN, R.L. (1967). “Kant: The Aesthetic Judgment”, *Kant: A Collection of Critical Essays*, Ed.Robert P. Wolff, New York: Anchor Books, ss.385-409,